

ОСВІТА ТА КРАЄЗНАВСТВО

УДК 528: 911.3 (477.63)

Горожанкіна Н.А.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ХРОНОЛОГІЧНО-ХОРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО РЕГІОНУ (ПЕРШЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ ХХІ СТОЛІТТЯ) ДЛЯ ПОТРЕБ КАРТОГРАФУВАННЯ

Виявлено скорочення мережі закладів системи дошкільної освіти; простежено показники охоплення дітей дошкільною освітою, за якими виділено шість груп адміністративних районів регіону; розглянуто тенденцію щодо підвищення попиту населення на дошкільну освіту; проаналізовано надлишок кількості місць у дошкільних навчальних закладах у сільській місцевості та нестачу місць у міських поселеннях; запропоновано прорахування необхідної кількості місць у дошкільних навчальних закладах на наступні 5-10 років; виділено чотири групи районів Дніпропетровського регіону за розрахованим показником щільності дошкільних навчальних закладів на 1 км²; проведено картографування основних показників, що відображають стан дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, дошкільний навчальний заклад, охоплення дошкільною освітою, щільних дошкільних навчальних закладів на 1 км², картографування показників стану дошкільної освіти.

Вступ. Дошкільна освіта (ДО) є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні, що регулюється законодавством України, яке базується на Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», конвенцією «Про права дитини», постановою про державну національну програму «Освіта (Україна ХХІ ст.)» тощо з урахуванням норм Сімейного кодексу України. Систему ДО в Україні становлять: дошкільні навчальні заклади (ДНЗ) незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; наукові і методичні установи; органи управління освітою; освіта та

виховання в сім'ї.

Аналіз наукових публікацій. Теоретичною базою дослідження слугували наукові праці вітчизняних вчених: А. М. Байназарова, П. А. Вірченка, А. П. Катровського, В. Г. Кременя, Т. Ю. Мельниченко, Л. М. Немець, К. А. Немця та інших. Втім наявні дослідження розвитку та функціонування ДО з суспільно-географічних позицій у Дніпропетровському регіоні виявилися вузькоспеціалізованими, коли багато компонентів ДО залишилися поза увагою вчених. З огляду на той факт, що показник народжуваності у Дніпропетровському регіоні протягом досліджуваного періоду часу зріс від 7,1 до 10,6‰ [2], актуальним питанням сьогодення є забезпечення населення ДНЗ у повному обсязі.

Метою статті є картографічне представлення результатів хронологічно-хорологічного аналізу ДО Дніпропетровського регіону протягом першого десятиріччя XXI століття: простеження розвитку мережі закладів ДО та чисельності дітей в них, аналіз показників охоплення дітей ДО та групування районів Дніпропетровського регіону за показником щільності ДНЗ на 1 км², виявлення надлишку або нестачі кількості місць у ДНЗ Дніпропетровської області.

Виклад основного матеріалу. В даному дослідженні основними показниками, що відображають просторову організацію регіональної ДО, є: кількість закладів; чисельність дітей у ДНЗ; навантаженість постійних ДНЗ у розрахунку на 100 місць; охоплення дітей ДО; мова навчання у закладах; щільність ДНЗ на 1 км² тощо.

Станом на початок 2009/10 н. р. у Дніпропетровській області функціонував 951 ДНЗ, 87 (9,1%) з яких не працювали, що становило 6,2% від їх загальноукраїнської кількості. За вказаним показником Дніпропетровщина займала друге місце в Україні, поступаючись лише Донецькій області (1145 закладів).

У зазначений навчальний рік кількість ДНЗ у Дніпропетровській області зменшилась на 164 заклади (14,7%) порівняно з 2000/01 н. р. (рис. 1). Такі показники можна пояснити скороченням витрат на соціальні видатки; зміною цільового призначення ДНЗ (надання приміщень в оренду комерційним структурам, передача місцевим органам державної влади і місцевого самоврядування, переобладнання під житлові приміщення тощо).

З'ясовано, що протягом першого десятиріччя XXI століття спостерігалось підвищення показників народжуваності та, внаслідок цього, збільшення кількості дітей віком до 4 років, а отже і потреби у дитячих ДНЗ. Чисельність дітей в дитсадках збільшилася за період з 2000/01 по 2009/10 н. рр. на 13,6 тис. осіб (16,7%) (рис. 1). Таким чином, наразі очевидно виявляється нестача цих об'єктів та необхідність відновлення функціонування старих або створення нових дошкільних закладів.

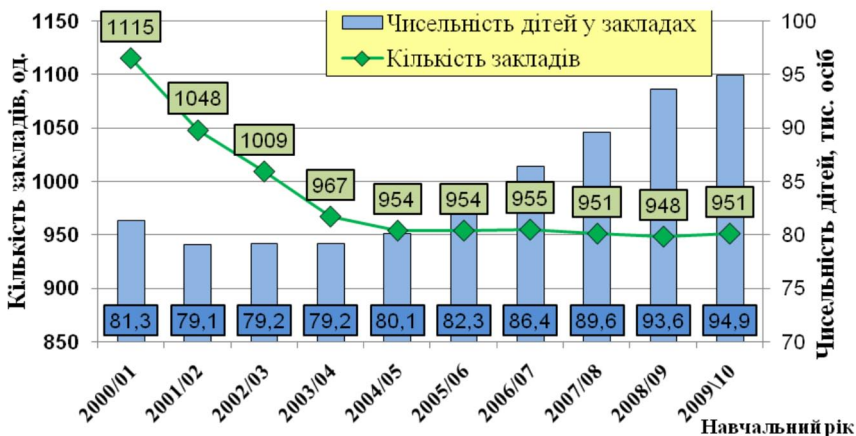

Рис. 1. Динаміка кількості ДНЗ та чисельності дітей в них протягом 2000/01-2009/10 н. рр. у Дніпропетровському регіоні (за даними офіційної статистики)

Слід звернути увагу на той факт, що припинення діяльності ДНЗ відбувається із різних причин, але головним чинником в цьому процесі виступає загальне зменшення чисельності дітей. Наприклад, у 2006 р. не працювали 102 дошкільні заклади (10,7%), 12 з них перебували на капремонті, 43 – не придатні для цільового використання, 47 закладів не працювали з інших причин, а у 2010 р. – не працювали 66 закладів (7%).

Простежена динаміка кількісних показників ДНЗ у районах Дніпропетровської області та містах обласного підпорядкування з 2000/01 н. р. по кінець 2009/10 н. р. (рис. 2), яка демонструє нерівномірне розміщення ДНЗ по території регіону. Відповідна ситуація спостерігається з щільністю ДНЗ на 1 км² (рис. 3). Максимальний показник щільності ДНЗ у 2009/10 н. р. припав на обласний центр – м. Дніпропетровськ (0,471 заклад/ км²). Мінімальна щільність ДНЗ спостерігалась у Васильківському районі (0,004 заклад/км²).

Важливе значення займає охоплення дітей ДО (рис. 2), адже одним із вирішальних чинників в цьому випадку виступає територіальна організація ДНЗ. В 2010 р. у 873 функціонуючих ДНЗ області здобували ДО 60% дітей віком від 1 до 6 років (99346 осіб). У сільській місцевості показник охоплення дітей дорівнював 61,3%, у містах він склав 84%, в той час як середній показник по Україні – 56,0%. Тобто показники охоплення населення ДО в Дніпропетровському регіоні є вищими за середньоукраїнські.

Найгірша ситуація з охоплення дітей ДО (менше 50%) спостерігається у двох районах – Магдалинівському та Васильківському, що можна пояснити

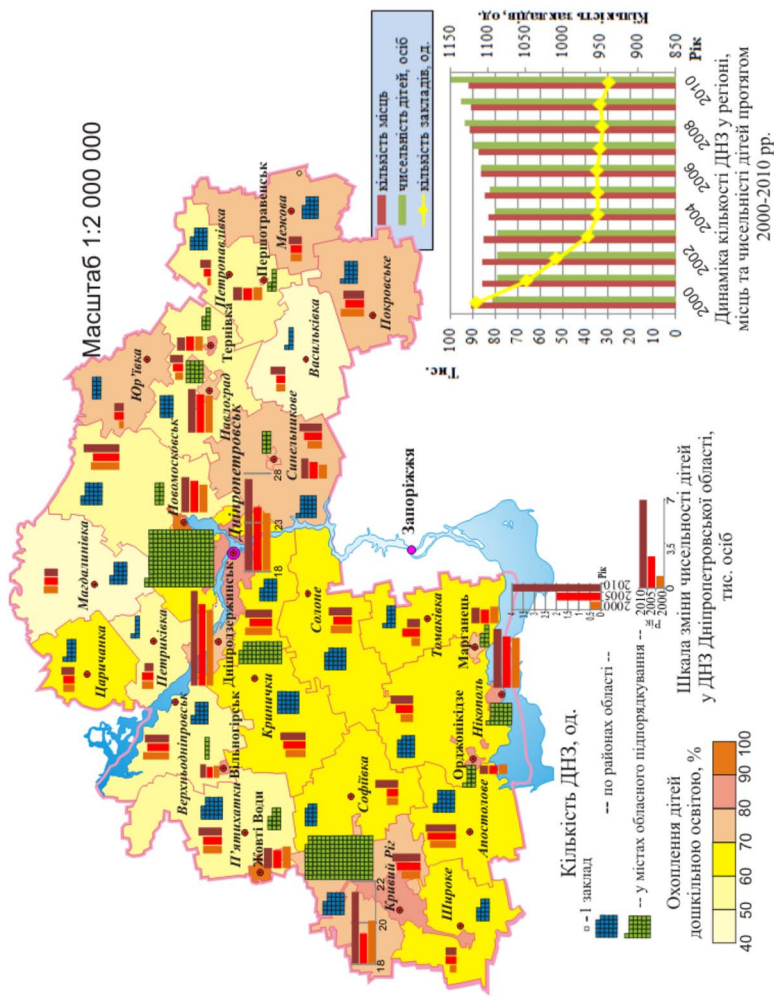

Рис. 2. Кількісні показники ДНЗ Дніпропетровської області в 2009/10 н. р. та їх динаміка з 2000/01 н. р.

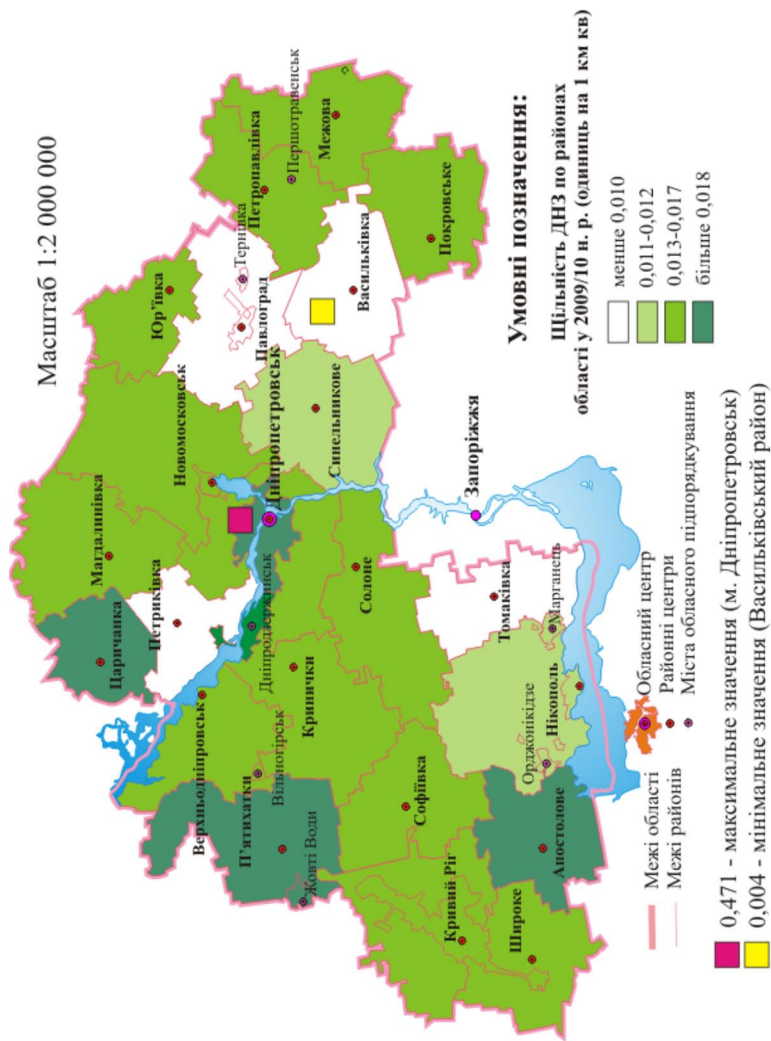

Рис. 3. Щільність ДНЗ по районах Дніпропетровської області у 2009/10 н. р., одиниць на 1 км² (за даними офіційної статистики та власними розрахунками автора)

найменшими показниками чисельності дітей дошкільного віку (0,6 та 0,5 тис. осіб відповідно). У інших 20 територіальних одиницях Дніпропетровщини показник охоплення дітей за цим рівнем освіти перевищує 50%.

На сучасному етапі в області простежується тенденція щодо підвищення попиту населення на ДО. В цілому по області на 100 місць у ДНЗ припадає 89 дітей відповідного віку. Більшість вихованців ДНЗ Дніпропетровського регіону на початок 2009/10 н. р. навчались державною мовою – 90,2% від їх загальної кількості, інші 9,8% вихованців – російською.

Оцінка динаміки кількісних показників мережі ДНЗ з 2000 по 2009 рр. в міських та сільських поселеннях Дніпропетровської області дозволила простежити скорочення дошкільних закладів освіти як міських (- 101 заклад / - 14,3%), так і в сільських (- 66 закладів / - 16,2%) населених пунктах.

Важливою складовою ДО є наявність необхідної кількості місць у ДНЗ. Станом на кінець 2009 р. у ДНЗ Дніпропетровського регіону нараховувалось 91,0 тис. місць, з яких 78,1 тис. місць (85,8%) – у міських поселеннях, 12,9 тис. місць (14,2%) – у сільській місцевості. У 2009 р. порівняно з 2005 р., коли в Дніпропетровському регіоні відзначались мінімальні показники кількості місць у ДНЗ, загальна кількість місць збільшилась на 6,7 тис. од. (7,9%), а в порівнянні з 2000 р. – вказані показники на 0,5 тис. місць (0,6%) виявилися більшими, тобто на сучасному етапі спостерігається досягнення ситуації з кількістю місць у ДНЗ до рівня 2000 р., що пояснюється укрупненням груп у ДНЗ.

Показники чисельності вихованців у ДНЗ на 1000 населення територіальних одиниць Дніпропетровської області (розраховано автором), на основі яких була побудована картосхема (рис. 4) демонструють, що у п'яти районах області – Криворізькому, Криничанському, Межівському, Покровському, Юр'ївському – спостерігаються найвищі показники кількості вихованців ДНЗ на 1000 населення адміністративних одиниць, що свідчить про більшу частку дітей віком 1-6 років в них. За таких показників потреба в наявності ДНЗ в цих районах буде актуальнішою, ніж в інших, де показники чисельності вихованців ДНЗ на 1000 населення адміністративних одиниць нижчі.

Необхідно звернути увагу на той факт, що свого часу ДНЗ будувалися на вільних від забудови площах з урахуванням плану розвитку місцевості [3]. У випадку з підвищенням показників народжуваності держава вимушена викупати в нових власників приміщення колишніх ДНЗ, або будувати нові, які розташовані не завжди у пристосованих до цього місцях або популяризувати приватні ДНЗ з налагодженням дієвого педагогічного нагляду. Кожен з цих виходів потребує істотних капіталовкладень та значних інтелектуальних доробок [1].

Середня кількість місць, що припадала на ДНЗ регіону у 2009 р. становила 103,0 місця/заклад.

Співвідношення кількості місць та чисельності вихованців у ДНЗ Дніпропетровської області демонструє надлишок місць у сільській місцевості (на 31,8%) та нестачу місць у міських поселеннях (на 8,6%), що можна пояснити постійною міграційною активністю сільської молоді до міської місцевості.

Слід зазначити, що необхідна кількість місць у ДНЗ повинна бути прорахована на наступні 5-10 років із врахуванням демографічної екстраполяції молоді [4] як потенційних батьків та фінансового прогнозування економічної ситуації в регіоні.

Висновки. На основі проведеного аналізу встановлено, що протягом 2000/01-2009/10 н. рр. у хронологічно-хорологічній структурі ДО Дніпропетровського регіону відбулися значні зміни, які відобразились у скороченні мережі ДНЗ, чисельності вихованців в них та охопленні дітей ДО. Наведені у даній роботі картографічні зображення, що відображають стан ДО Дніпропетровського регіону, можуть бути застосовані органами місцевої влади задля раціонального розв'язання проблем, пов'язаних із розвитком ДО у депресивних районах області.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Л. І. Зеленська

Література:

1. Байназаров А. Територіальні особливості та проблеми освітньої сфери Харківського регіону. – Байназаров А. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Chseg/2008_5/Baynazarov.pdf
2. Головне управління статистики у Дніпропетровській області. – Режим доступу: <http://dneprrstat.gov.ua>
3. Мельниченко Т. Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Т.Ю. Мельниченко; НАН України. Ін-т географії. – К., 2005. – 21 с.
4. Немец Л. Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): Монография / Л. Н. Немец. – Х.: «Факт», 2003. – 383 с.

Н. А. Горожанкина

ХРОНОЛОГИЧЕСКИ-ХОРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДНЕПРОПЕТРОВСКОМ РЕГИОНЕ (ПЕРВОЕ ДЕСЯТИЛЕТИЕ XXI ВЕКА) ДЛЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ КАРТОГРАФИРОВАНИЯ

Выявлено сокращение сети учреждений системы дошкольного образования; прослежены показатели охвата детей дошкольным образованием, по которым выделено шесть групп административных

районов региона; рассмотрена тенденция повышения спроса населения на дошкольное образование; проанализирован избыток количества мест в дошкольных учебных заведениях в сельской местности и нехватка мест в городских поселениях; предложен расчет необходимого количества мест в дошкольных учебных заведениях на следующие 5-10 лет; выделены четыре группы районов Днепропетровского региона по рассчитанным показателем плотности дошкольных учебных заведений на 1 км²; проведено картографирование основных показателей, характеризующих состояние дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, дошкольное учебное заведение, охват дошкольным образованием, плотность дошкольных учебных заведений на 1 км², картографирование показателей состояния дошкольного образования.

N. Gorozhankina

CHRONOLOGICALLY-CHOROLOGICAL ANALYSIS OF THE SYSTEM OF PRESCHOOL EDUCATION IN DNEPROPETROVSK REGION (FIRST DECADE OF THE XXI CENTURY) FOR THE MAPPING NEEDS

The network reduction of preschool education system is revealed; the coverage rates of preschool education are tracked and identified into six groups of the administrative areas of the region; the increasing tendency of the public demand for preschools is considered; excess the seats number of preschool educational establishments in rural areas and shortage of seats in urban settlements are analyzed; the calculation of the necessary number of seats in preschools for the next 5-10 years is proposed; four groups of areas of the Dnepropetrovsk region are allocated on the calculated index of the density of preschool to 1 km²; mapping of the basic indexes that characterize the state of preschool education is conducted.

Keywords: preschool education, preschool educational establishment, the coverage of preschool education, the density of preschool educational establishments to 1 km², mapping the indexes of the state of preschool education.

Надійшла до редакції 14 вересня 2011 р.